

احکام نموداری اعتکاف

طبق نظر مراجع عظام تقلید

خامنه‌ای، مکارم شیرازی، سیستانی، صافی گلپایگانی، نوری همدانی، وحید خراسانی، شبیری زنجانی

اعتکاف، در لغت به معنای توقف در جایی است.

لغت

تعریف

اعتکاف در اصطلاح عبارت است از ماندن در مسجد به قصد عبادت خداوند.

اصطلاح

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: مَنْ اعْتَكَفَ إِيمَانًا وَ احْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ؛ همه گناهان گذشته کسی که از روی ایمان و برای رسیدن به ثواب الهی معتکف شود، آمرزیده می شود. کنز العمال، ح ۲۴۰۰۷

اهمیت

امام صادق - علیه السلام فرمودند: «کسی که ایام البیض از ماه رجب را روزه بگیرد، خداوند به ازای هر روز، ثواب روزه داری و شب زنده داری یک سال را برای او بنویسد، و در روز قیامت، در جایگاه ایمن شدگان از آتش دوزخ خواهد ایستاد.» (وسائل الشیعه، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ چهارم، ۱۳۹۱ م، ج ۷ (بیست جلدی) ص ۳۵۷، ح ۲۲)

اعتکاف در تمام سال به جز روزهایی که روزه گرفتن حرام است (عید فطر و قربان) جایز و پسندیده است. به نظر می‌رسد اعتکاف در خصوص ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ ماه رجب، به جهت سفارش فراوان روزه داشتن در این ایام باشد.

زمان

اعتکاف کمتر از سه روز صحیح نیست.

مدت

اگر اعتکاف با روزی که روزه گرفتن حرام است (مانند عید قربان و عید فطر) برخورد نکند، در مدت اعتکاف محدودیتی نیست (البته واضح است که اگر کسی بخواهد اکثر ایام سال را در حال اعتکاف باشد، ممکن است موجب ترک برخی از واجبات شود)

حداکثر مدت اعتکاف

در اعتکاف باید از ابتدای روز اول شروع کرد، لذا روزی که ناقص مانده جزو اعتکاف محسوب نمی شود هر چند که تأخیر از روی اضطرار باشد.

زمان شروع اعتکاف

اعتکاف

شرایط صحت اعتکاف

روزه گرفتن

عقل

ایمان

نیت

اذن زوج، والدین و صاحب کار

کمتر از سه روز نباشد

از مسجد خارج نشود

در مسجد جامع باشد

نذر، عهد یا قسم؛ مثلاً انسان نذر کند یا با خدای خود عهد کند یا قسم بخورد که اگر در فلان کار موفق شد یا از فلان بیماری شفا پیدا کرد چند روز در مسجد معتکف شود.

شرط ضمن عقد؛ مثلاً هنگام قرارداد اجاره منزل، صاحبخانه شرط کند که مستأجر هر سال سه روز در مسجد معتکف شود و مستأجر نیز این شرط را می پذیرد.

اجاره؛ مثلاً شخصی اجیر شود که با دریافت مزد - یا بدون دریافت مزد- از طرف میّت در مسجد معتکف شود. **مکارم:** اعتکاف استیجاری اشکال دارد.

افساد: گاهی به سبب باطل کردن اعتکاف، قضای آن واجب می شود.

کسی که دو روز را به نیت مستحب معتکف شده، پس از پایان روز دوم، اعتکاف روز سوم بر او واجب می شود و همین طور هر دو روز که به اعتکاف اضافه شود، روز سوم واجب می گردد.

اعتکاف ذاتا و در اصل شرع اسلام مستحب است.

عواملی که باعث وجوب اعتکاف می شود

واجب

تبصره

مستحب

اقسام اعتکاف

نیت اعتکاف

روزه اعتکاف

مکان اعتکاف

شرایط مسجد

اعتکاف باید در مسجد جامع (مسجدی است که در شهر برای اجتماع همه اهل شهر بنا شده است بدون این که اختصاص به گروه و قشر خاصی داشته باشد) انجام شود. پس اعتکاف در غیر مسجد یا در مسجد قبیله یا مسجد بازار کافی نیست.

مکارم

در مساجدی که مستمرا در آن اقامه جماعت شود، حتی اگر یک وعده نماز به طور مستمر در آن برپا شود، می توان اعتکاف کرد. مانند مساجد بازار و یا برخی ادارات.

سیستانی

علاوه بر جامع بودن مسجد باید امام جماعت عادل هم داشته باشد.

اعتکاف در مسجد دانشگاه

خامنه‌ای

به قصد رجا اشکال ندارد.

مکارم

چنانچه مستمرا در آن اقامه جماعت شود، حتی اگر یک وعده نماز به طور مستمر در آن برپا شود، می توان اعتکاف کرد.

بقیه مراجع

اعتکاف در مسجد دانشگاه صحیح نیست

پیدا شدن مانع در مسجد

اگر مانعی در مسجد پیدا شود (مثل خوف یا خرابی و نحو آن)، که نتواند اعتکاف را در آن تمام کند، اعتکاف باطل می شود

قضای اعتکاف در صورت پیدا شدن مانع در مسجد

اگر واجب معین بوده قضاء کند.

اگر واجب غیر معین بوده در مسجد دیگر یا در همان مسجد در صورت برطرف شدن مانع از سر بگیرد. و مقداری از اعتکاف که به جا آورده حساب نکند.

اعتکاف در دو مسجد

یک اعتکاف باید در یک مسجد باشد، پس اعتکاف در دو مسجد که بخشی از وقت را در یکی و بخشی از آن را در دیگری بماند صحیح نیست.

ولی

اگر دو مسجد به گونه ای وصل به یکدیگر باشد که یک مسجد شمرده شود، صحیح است.

شک در مسجد بودن یک محل

اگر محلی را شک کند که جزء مسجد است یا نه، حکم مسجد بر آن جاری نیست.

حیاط مسجد

حیاط مسجد هم اگر جزء مسجد باشد اعتکاف در آنجا صحیح است؛ ولی اگر مکانی را شک کند که جزء مسجد است یا خیر نباید به آن قسمت برود

حضور مستمر در مسجد

شرط صحیح بودن اعتکاف، حضور مستمر در مسجد است.

خروج از مسجد

خروج از مسجد در ایام اعتکاف، موجب باطل شدن اعتکاف می شود هر چند از روی ندانستن مسئله و جهل به حکم باشد و اگر اعتکاف واجب شده باشد (مثل کسی که دو روز مانده) خروج غیر ضروری از مسجد، حرام هم هست

ولی

اگر ضرورتی پیش بیاید می توان از مسجد خارج شد و اعتکاف باطل نمی شود.

ضرورتها برای خروج از مسجد

ضرورت شرعی مانند غسل و وضوی واجب.

ضرورت عرفی مانند عیادت بیمار و تشییع جنازه.

ضرورت عقلی مانند مراجعه به پزشک و رفتن به دستشویی.

ضرورت‌هایی که خروج از مسجد اشکال ندارد

شرکت در نماز جمعه.

وحدید، نوری

وحدید: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. **نوری**: نمیتواند مگر ضرورت باشد.

بقیه مراجع

اشکال ندارد البته به شرطی که بیش از مقدار لازم نباشد.

شرکت در امتحان ضروری و سرنوشت ساز

در صورتی که ضرورت عرفی داشته باشد و امتحان مهمی باشد اشکال ندارد، به شرطی که به مقدار ضرورت اکتفا کنید و در اولین فرصت به محل اعتکاف برگردید

صافی

بنابر احتیاط واجب جایز نیست

خروج بعضی از اعضای بدن از مسجد

مثلاً شخص معتکف دستش را از پنجره مسجد بیرون ببرد.

حمام رفتن (نظافت)

ولی باید ضروری باشد و بقدر حاجت اکتفا کند و طول ندهد.

ادای شهادت در دادگاه

باید به قدر حاجت اکتفا کند و طول ندهد.

پرداخت بدهی در صورت رسیدن موعد و درخواست طلبکار

در صورتی که به هر روشی، مثل تقاضا از طلبکار که برای دریافت طلب خود به محل اعتکاف بیاید یا ارسال بدهی از طریق نرم افزارهای تلفن همراه یا به وسیله فرد دیگری بتوانید این کار را انجام دهید نباید از مسجد خارج شوید

سیستانی، وحدید

بنابر احتیاط واجب جایز نیست

زنجانی، نوری

جایز نیست

بقیه مراجع

اشکال ندارد.

پیگیری کارهای اداری

در صورتی که ضرورت عقلی یا عرفی یا شرعی داشته باشد و فرد دیگری نتواند این کار را به جای شما انجام دهد، اشکال ندارد؛

البته

به شرطی که به مقدار ضرورت اکتفا کنید و در اولین فرصت به محل اعتکاف برگردید

مکارم و سیستانی

خروج از مسجد به خاطر ضرورت نباید بیشتر از دو ساعت باشد.

مواردی که خروج از مسجد اشکال دارد

شرکت در کلاس درس

رفتن به کلاس درس جزو ضروریات محسوب نمی شود.

شستن لباس و خوردن غذا

مگر اینکه به ضرورت تبدیل شود و فرد دیگری هم نتواند این کارها را برای شما انجام دهد؛ مثلاً برای شما غذا بیاورد

رفتن به محل کار در روز

اگر نتوانید مرخصی بگیرید و رفتن به محل کار در هر روز، ضروری باشد، نمی توانید معتکف شوید

خرید غذا

مگر اینکه به ضرورت تبدیل شود و فرد دیگری هم نتواند این کارها را برای معتکف انجام دهد.
توجه: اگر بدون خرید و فروش (مانند قرض کردن) بتواند غذا تهیه کند، نباید خرید و فروش کند.

تزریقات

در صورتی که فرد دیگری که ماهر است، بتواند در محل اعتکاف تزریقات را انجام دهد، خروج اشکال دارد.

طبق نظر همه مراجع:

اگر شخصی محتلم شد (در خواب منی از شخص خارج شد) باید پس از اینکه متوجه شد، فوراً از مسجد خارج شود و غسل کند و بازگردد، چون توقف جنب در مسجد حرام است و اگر این کار را از روی خجالت یا سهل انگاری ترک کند، هم مرتکب حرام شده و هم اعتکاف باطل می شود.

جنب

خروج فوری معتکف جنب و حائض از مسجد

خامنه‌ای، سیستانی

در صورتی که اعتکاف نذری بوده، باید قضا کند ولی در اعتکاف مستحبی قضا ندارد.

اعتکاف نذری

در صورتی که به واسطه نذر غیر معین واجب شده قضا کند و در اعتکاف مستحبی و نذر معین قضا واجب نیست.

مکارم

اگر واجب معین باشد بعداً نیت قضا کند و اگر غیر معین باشد نیت ادا می کند

حائض

اعتکاف غیر نذری

در هر روزی که باشد باید در اسرع وقت از مسجد خارج شود و قضای اعتکاف واجب نیست.

شک در تحقق حیض یا استحاضه

اگر زنی شک کند که حیض یا استحاضه شده است، اگر قبلاً پاک بوده، به شکش اعتنا نکند. چه در روز اول یا دوم یا سوم باشد.

تبصره

طبق نظر مشهور مراجع اگر خانمی میدانند که در ایام اعتکاف عادت ماهانه می شود نمی تواند معتکف شود.

خامنه‌ای

احتیاط واجب آن است که روزه دار از استعمال های مقوی یا مغذی یا آمپول هایی که به رگ تزریق می شود خودداری کند، ولی تزریق آمپول برای بی حس کردن اشکال ندارد و احتیاط واجب آن است که روزه دار از استعمال انواع سرم ها خودداری کند.

سیستانی، صافی

تزریق آمپول و سرم روزه را باطل نمی کند خواه جنبه غذایی و تقویتی داشته باشد، یا جنبه دوائی و مانند آن.

مکارم

تمام انواع آمپول های دارویی یا تقویتی که به صورت عضلانی تزریق می شوند و همچنین تزریق عضلانی واکسن برای افراد روزه دار اشکالی ندارد ولی تزریق آمپول و سرم های وریدی (که در رگ تزریق می شوند) جایز نیست.

وحید

تزریق آمپول دوائی و غذایی برای روزه دار بلامانع است ولی تزریق سرم بنا بر احتیاط واجب روزه را باطل میکند.

شیبیری

حتیاط واجب آن است که روزه دار از استعمال آمپولی که به جای غذا به کار می رود، خودداری کند.

نوری

تزریق هیچ نوع آمپولی را برای روزه دار موجب باطل شدن روزه نمی داند.

اعتکاف مسافر

اگر مسافر هستید و نمازتان شکسته است، روزه برای شما صحیح نیست و به همین جهت نمی‌توانید معتکف شوید، چون روزه از شروط اعتکاف است و بدون روزه اعتکاف صحیح نیست.

بنابراین

مسافر در سفر نمی‌تواند روزه بگیرد؛ مگر اینکه (طبق نظر برخی مراجع) نذر کند در سفر روزه بگیرد و این نذر هم باید نذر شرعی باشد؛ یعنی تمام شرایط نذر که از آن جمله صیغه نذر است را دارا باشد.

در سفر برای سفر

نذر روزه در سفر مانعی ندارد و با این نذر روزه و اعتکاف صحیح است، ولی احتیاط واجب آن است که نذر قبل از شروع مسافرت باشد.

نمی‌تواند در سفر نذر کند که روزه بگیرد.

حکم به صحت چنین نذری مشکل است و احتیاط در ترک آن است.

نذر روزه در سفر جایز است یعنی مسافر می‌تواند در حال سفر نذر کند که در همان سفر روزه بگیرد.

خامنه‌ای

وحید، نوری، مکارم

صافی

سیستانی، زنجانی

نذر روزه

در وطن برای سفر

جایز نیست و نذر صحیح نمی‌باشد.

جایز است.

مکارم

بقیه مراجع

آیا می‌توان به جای نیت روزه ی اعتکاف، روزه های دیگری را نیت کرد؟

لازم نیست روزه برای اعتکاف باشد، بلکه می‌تواند روزه ی ماه مبارک رمضان یا روزه ی قضا و مانند آن را به جا آورد، ولی روزه ی استیجاری مشکل است.

مکارم

چنانچه معتکف روزه ی قضا دارد نباید نیت روزه ی مستحبی نماید بلکه باید نیت روزه قضا نماید و نیت هر روزه ای فی نفسه در اعتکاف مانعی ندارد ولی باید شرائط آن رعایت شود.

وحید

معتکف می‌تواند به جای نیت روزه ی اعتکاف، روزه ی دیگری را چه واجب چه مستحب نیت کند مانند روزه ی قضای رمضان، نذر، استیجاری و ... (فرقی بین اقسام اعتکاف و انواع روزه نیست)

بقیه مراجع

طبق نظر همه مراجع بزرگوار کسی که روزه قضای ماه مبارک رمضان به عهده اش باشد، نمی‌تواند نیت روزه مستحبی کند بلکه باید نیت روزه قضا نماید

دو نکته مهم

مسافری که با نذر روزه گرفته است، نمازش شکسته است.

اجازه برای اعتکاف

اجازه پدر و مادر

خامنه‌ای، مکارم، سیستانی، نوری

اعتکاف فرزند اگر موجب اذیت والدین باشد، منوط به اذن والدین است.

شیبیری

اذن والدین در اعتکاف فرزند لازم نیست بلکه با نهي آنها نیز اعتکاف صحیح است مگر این که نهي به جهت شفقت به فرزند باشد و یا اعتکاف موجب اذیت آنها گردد.

صافی

در صورت عدم ایذاء، اذن والدین شرط نیست ولی احتیاط در این زمینه خوب است.

وحید

هر گاه اعتکاف فرزند از ناحیه ی شفقت و مهربانی والدین بر فرزند موجب اذیت آنها شود اذن پدر و مادر در صحت اعتکاف فرزند لازم است.

اجازه همسر

خامنه‌ای، نوری

اعتکاف زن به احتیاط واجب منوط به اذن شوهر است مگر آنکه منافی با هیچگونه حق از حقوق شوهر نباشد.

شیبیری، صافی

اذن شوهر در اعتکاف همسر شرط نیست مگر این که اعتکاف منافی حقوق دیگر شوهر باشد.

مکارم

زن باید بنا بر احتیاط واجب از همسرش اجازه بگیرد، در صورتی که شوهر در روز سوم از اجازه منصرف شد زن اعتکاف را تا آخر ادامه دهد.

وحید

اذن شوهر در صحیح بودن اعتکاف زن در صورتی که منافات با حق شوهر داشته باشد لازم است.

اجازه کارفرما طبق نظر همه مراجع

اگر در استخدام کسی یا جایی هستید (برای مثال کارگر یا کارمند شرکت، مؤسسه یا ادارهای هستید) و قراردادتان به گونه ای است که باید در ساعات اداری، در آنجا باشید، اعتکاف شما بدون اجازه از مسئولان امر صحیح نیست.

اعتکاف کودک

طبق نظر همه مراجع اعتکاف کودک نابالغ صحیح است.

رها کردن اعتکاف

اعتکاف مستحبی

جایز است در دو روز اول تا قبل از غروب روز دوم اعتکاف را به هم بزنند، ولی بعد از تمام شدن دو روز، روز سوم واجب می شود

اعتکافی که به نذر معین واجب شده

قطع آن جایز نیست.

اعتکافی که به نذر مطلق واجب شده

جایز است در دو روز اول به هم زنند، ولی بعد از تمام شدن دو روز، روز سوم واجب می شود.

مگر اینکه ضرورت مهم شرعی به وجود آید یا از ابتدا در نیت خود شرط کرده باشد هر چند مشکل شرعی مهمی نباشد اعتکاف را بهم بزنند.

نذر

نذر معین

نذر کرده روز معینی را روزه بگیرد مثلاً روز ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ ماه رجب.

نذر غیر معین

نذر کرده ولی روز آن را معین نکرده است مثلاً نذر کرده سه روز را در ماه رجب روزه بگیرد.

محرمات اعتکاف

مسائل جنسی با همسر اعم از جماع یا لمس یا بوسیدن به شهوت.

مجادله با دیگری به منظور غلبه و اظهار فضل

بویدن بوی خوش و همچنین بویدن گیاه خوشبو به قصد لذت.
مکارم: هر چند به قصد لذت نباشد.

خرید و فروش غیر ضروری.

استمناء بنا بر احتیاط واجب

مبطلات روزه در روز

توجه

به جز مبطلات روزه، سایر محرمات اختصاص به روزه ندارد، بلکه در شب نیز باید از آن ها پرهیز کند.

مبطلات اعتکاف

هر کاری که مبطل روزه است اگر در روز (از اذان صبح تا اذان مغرب) واقع شود همچنین تماس و آمیزش (هرچند در شب باشد)، اعتکاف را باطل می سازد

بنا بر احتیاط واجب تمام محرمات اعتکاف موجب بطلان اعتکاف می شود. و اگر روز سوم باشد موجب کفاره می شود.

هر کاری که مبطل روزه است و نیز آمیزش (هرچند در شب باشد) اعتکاف را باطل می سازد و بنا بر احتیاط واجب، انجام دادن محرمات اعتکاف نیز مبطل اعتکاف است

۱- اگر بلافاصله پس از جنابت، مسجد را برای غسل ترک نکند و با حال جنابت در مسجد بماند
۲- خروج از مسجد بدون عذر شرعی، عرفی و عقلی و همچنین خروج طولانی با داشتن مجوز شرعی.

خامنه ای

مکارم، صافی، سیستانی، وحید

شیری

طبق نظر همه مراجع

خروج طولانی مدت از مسجد

در صورتی که به جهت ضرورتی از مسجد خارج شود، اگر خروج او طولانی گردد و به قدری باشد که صورت اعتکاف را به هم بزند، اعتکاف باطل می شود.
(مانند کسی که صبح به بیمارستان برود و بعد از ظهر باز گردد)

رعایت امور واجب و مستحب هنگام خروج ضروری از مسجد

الف

واجب است به مقدار حاجت اکتفا کرده و طول ندهد که سبب محو صورت اعتکاف شود.

ب

بنا بر احتیاط واجب باید نزدیکترین راه را برای رسیدن به مقصد انتخاب کند.

ج

واجب است در حد امکان زیر سایه ننشیند ولی راه رفتن زیر سایه اشکال ندارد

صافی، سیستانی،

بنا بر احتیاط واجب زیر سایه هم راه نرود.

عمدی

سیستانی، وحید، مکارم، شیری، نوری

باطل است.

خامنه ای، صافی

بنا بر احتیاط باطل می شود.

ارتکاب محرمات اعتکاف

سهوی

همه مراجع

اگر یکی از محرمات اعتکاف را سهواً انجام دهد، اعتکافش باطل نمی شود.

مکارم

اعتکافش خالی از اشکالی نیست.

وحید

اگر اعتکاف کننده، یکی از مبطلات اعتکاف را سهواً انجام دهد، صحت اعتکاف محل اشکال است.

قضای اعتکاف در صورت ارتکاب یکی از مفسدات اعتکاف

اگر اعتکاف واجب (معین یا غیر معین) باشد

سیستانی وحید

بنابر احتیاط واجب باید آن را تمام کند و قضای آن را به جای آورد.

بقیه مراجع

قضا واجب است.

اگر اعتکاف مستحب باشد

همه مراجع

اگر بعد از غروب روز دوم، اعتکاف مستحب را باطل کند، باید قضا نماید

اگر قبل از غروب روز دوم، اعتکاف مستحب را باطل کند، چیزی بر عهده او نیست

توجه

طبق نظر همه مراجع، در موارد بالا در صورتی باید قضا را به جا بیاورد که هنگام نیت اعتکاف، با خدا شرط نکرده باشد که هر موقع بخواهد، اعتکاف را بر هم بزند.

نحوه قضای اعتکاف

قضای اعتکاف مانند اصل اعتکاف است؛ بنابراین باید شرایط آن را رعایت کند و حداقل سه روز متوالی روزه بگیرد.

کفاره اعتکاف

طبق نظر همه مراجع

اگر اعتکاف را با آمیزش (جماع) باطل کند، کفاره بر او واجب است.

در سایر محرمات اعتکاف، هر چند اعتکاف باطل می شود ولی کفاره واجب نیست.

مقدار کفاره اعتکاف

کفاره بطلان اعتکاف، مانند کفاره روزه ماه رمضان است؛ یعنی باید دو ماه روزه بگیرد و یا به ۶۰ مسکین طعام دهد.

منابع:

رهبری: پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری، احکام اعتکاف، اجوبه الاستفتائات، استفتائات موجود در واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهراء قم.
 سیستانی: العروة الوثقی مع تعلیقه، ج ۲، الاعتکاف، الخامس؛ منهج الصالحین، الاعتکاف، م ۱۰۷۴ به بعد، پایگاه اطلاع رسانی، بخش سؤالها و جوابها اعتکاف و استفتائات.
 مکارم: اعتکاف عبادتی کامل، مکارم، استفتائات جدید، ج ۲: العروة الوثقی مع تعلیقات، ج ۱، احکام الاعتکاف،
 نوری همدانی: تعلیقات علی کتاب العروة الوثقی، رساله توضیح المسائل، استفتائات کتبی و شفاهی از دفتر، کتاب اعتکاف معجونی شفا بخش و مکتب خودسازی.
 صافی: هدایة العبادة، ۱۴۱۶ ه.ق، ج ۱، استفتائات سایت، رساله توضیح المسائل.
 شبیری: جزوه استفتائات اعتکاف موجود در مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی.
 وحید خراسانی: توضیح المسائل، استفتائات، منهج الصالحین، جلد ۲.
 همچنین در این نمودار از: تحریر الوسیلة - ترجمه؛ ج ۱، ص: ۵۵۵؛ الغایة القصوی فی ترجمه العروة الوثقی؛ ج ۲، ص: ۱۹۲ به بعد؛ توضیح المسائل (محشی - امام خمینی)؛ ج ۲، استفتائات موجود در واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهراء قم، استفاده شده است.